

ПІДСТАВИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ НА МОРЬСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ

ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY BASES FOR THE DELINQUENCY BY MARITIME TRANSPORT

Кукшинова О.О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального та адміністративного права
Одеського національного морського університету

Біла В.Г.,
магістр юридичного факультету
Одеського національного морського університету

У статті розглядаються підстави адміністративної відповідальності за правопорушення на морському транспорті, зокрема, досліджено нормативну, фактичну та процесуальну підстави адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень на морському транспорті.

Ключові слова: адміністративна відповідальність на морському транспорті, підстави адміністративної відповідальності за правопорушення на морському транспорті, види адміністративних правопорушень на морському транспорті.

В статье рассматриваются основания административной ответственности за правонарушения на морском транспорте, в частности, исследованы нормативное, фактическое и процессуальное основания административной ответственности за совершение правонарушений на морском транспорте.

Ключевые слова: административная ответственность на морском транспорте, основания административной ответственности за правонарушения на морском транспорте, виды административных правонарушений на морском транспорте.

The article is based on the administrative responsibility for the delinquency by maritime transport. In particular, a normative, factual and procedural bases of the administrative responsibility have been observed.

Key words: administrative responsibility is on a marine transport, basing of administrative responsibility for offence on a marine transport, types of administrative offences on a marine transport.

Постановка проблеми. Адміністративні правопорушення на морському транспорті є досить поширеним видом адміністративних правопорушень. Так, за офіційними даними, тільки у 2015 році інспекторами з безпеки на морському транспорті складено 543 протоколи про адміністративні правопорушення на морському та річковому транспорті, видано 142 приписи, уповноваженими особами винесено 433 постанови про притягнення до адміністративної відповідальності [1]. Однак значна частина цих правопорушень є невиявленими у зв'язку із складнощами у їх нормативному визначенні та механізмі застосування заходів адміністративної відповідальності за їх вчинення, що потребує законодавчої деталізації складів таких правопорушень; проблемними є також питання визначення підстав адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень на морському транспорті.

Стан опрацювання. Необхідно зазначити, що питання адміністративної відповідальності протягом тривалого часу були предметом значної уваги науковців. Відповідній тематиці присвятили роботи такі вчені, як В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк, В.М. Бесчастний, Р.А. Калюжний, Д.П. Калаянов, М.В. Коваль, В.К. Колпаков, А.О. Селіванов, Х.П. Ярмакі та ін. Проте питання підстав адміністративної відповідальності за право-

порушення на морському транспорті у працях зазначених фахівців не розглядалися.

Метою статті є визначення підстав адміністративної відповідальності на морському транспорті. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: проаналізувати наукові погляди на зміст і види підстав адміністративної відповідальності на морському транспорті; визначити зміст фактичної, нормативної та процесуальної підстав адміністративної відповідальності; на основі аналізу чинного законодавства визначити підстави адміністративної відповідальності на морському транспорті.

Виклад основного матеріалу. Щодо терміна «підстава адміністративної відповідальності» слід зауважити про відсутність його законодавчого закріплення. Із погляду етимології термін «підстава» означає причину, достатній привід, який виправдовує що-небудь. У юридичному розумінні цей термін означає правовий наслідок учинення проступку, покладання на особу обов'язку відповідати за порушення правової заборони перед державою і понести всі передбачені за це законом санкції [2, с. 81].

Перш ніж визначити підстави адміністративної відповідальності за правопорушення на морському транспорті необхідно визначити зміст підстав адміністративної відповідальності в загальному вигляді.

Питання про підстави юридичної відповідальності загалом і адміністративної відповідальності зокрема є предметом дискусії учених, які аналізували цю проблему.

Сьогодні у науці адміністративного права відсутній єдиний погляд на поняття та зміст підстав адміністративної відповідальності. Деякі науковці під підставами правової відповідальності розуміють наявність у діях особи складу правопорушення, інші – об'єктивно протиправне діяння, вчинення адміністративного проступку – суспільно небезпечної, протиправної, винної дії або бездіяльності, що порушує адміністративний закон. Тобто вчені зійшлися на тому, що єдиною підставою адміністративної відповідальності є вчинення адміністративного правопорушення, тобто протиправної, винної (умисної або необережної) дії чи бездіяльності, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Так, Г.Г. Забарний, Р.А. Калюжний та В.К. Шкарлупа вважають єдиною підставою адміністративної відповідальності адміністративне правопорушення [3, с. 103]. С.В. Ківалов дещо розширює зміст фактичних підстав адміністративної відповідальності, зараховуючи до них, крім адміністративного правопорушення, його поняття, ознаки та склад, які закріплені в КУпАП [4, с. 216]. Позицію щодо того, що підставою адміністративної відповідальності може бути тільки процесуальний документ (постанова) про накладення адміністративного стягнення, відстоює Н.В. Сердюк [5, с. 81]. С.Т. Гончарук більш широко розуміє підстави відповідальності за адміністративні проступки, включаючи до них чинне законодавство про адміністративні правопорушення, зокрема, КУпАП (юридичну підставу); факт учинення особою адміністративного правопорушення (фактичну підставу) [6, с. 97, 108].

Інші науковці дещо по-іншому трактують це поняття. Так, С.М. Алфьоров акцентує увагу на тому, що під підставою адміністративної відповідальності потрібно розуміти умови, за наявності яких можливе притягнення особи до адміністративної відповідальності [7, с. 162]. Таке визначення не зовсім чітко характеризує суть підстави адміністративної відповідальності, оскільки згідно з чинним законодавством єдиною умовою, за якою на особу можна накласти адміністративне стягнення, є вчинення нею протиправного діяння, що підпадає під ознаки адміністративного правопорушення, закріпленого в Кодексі України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. [8] (надалі – КУпАП) та в інших законодавчих актах.

Існують погляди окремих авторів про те, що фактичною підставою адміністративної відповідальності є конкретне правопорушення, а юридичною – його юридичний склад [9, с. 108].

Так, Г.С. Гладун вказує на необхідність відмежування фактичної підстави адміністративної відповідальності, тобто наявності у діянні особи складу

адміністративного проступку, передбаченого Кодексом України про адміністративні правопорушення, та процесуальної – рішення про притягнення особи до адміністративної відповідальності [10, с. 123].

Слід зазначити, що кожен із дослідників адміністративної відповідальності (адміністративно-деліктного права) намагається внести свою особливість у побудову теорії підстав адміністративної відповідальності. Але найбільш повна теорія підстав адміністративної відповідальності, на нашу думку, запропонована В.К. Колпаковим, яка знайшла своє наукове оформлення у монографії «Адміністративно-деліктний правовий феномен» [11]. Автор вважає, що реальна юридична відповідальність настає за наявності трьох підстав: нормативної, складовою частиною якої є норма, що закріплює склад делікту; фактичної (правопорушення); процесуальної (правозастосовний, юрисдикційний акт) [12, с. 292–293].

Таким чином, аналіз теоретичних положень щодо сутності підстав адміністративної відповідальності дає можливість говорити про такі підстави адміністративної відповідальності за правопорушення на морському транспорті: 1) нормативну, тобто систему норм, які її регулюють; 2) фактичну, тобто діяння конкретного суб'єкта, що порушують правові приписи (адміністративне правопорушення); 3) процесуальну, тобто акт компетентного суб'єкта про накладення конкретного стягнення за конкретне адміністративне правопорушення.

Слід зауважити, що перші дві підстави адміністративної відповідальності зумовлюють її соціальну важливість. Для настання відповідальності необхідна наявність усіх трьох підстав і саме в такій послідовності [13, с. 261]. Насамперед повинна бути норма, що встановлює обов'язок і санкцію за його невиконання. Потім може виникнути фактична підстава – протиправне діяння. Відповідно, лише за наявності норми і діяння, що її порушує, уповноважений суб'єкт у встановленому законом порядку вправі призначити той чи інший вид адміністративного стягнення за адміністративне правопорушення.

Нормативною підставою адміністративної відповідальності за правопорушення на морському транспорті є система адміністративно-правових норм, за допомогою яких закріплені: 1) склади адміністративних правопорушень на морському транспорті, його види та розміри адміністративних стягнень; 2) коло суб'єктів (органів та посадових осіб), що уповноважені складати протоколи про адміністративні правопорушення на морському транспорті і розглядати справи про адміністративні правопорушення на морському транспорті; 3) процесуальне оформлення притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення на морському транспорті.

Основним нормативно-правовим актом, який передбачає адміністративну відповідальність за вчинення правопорушень на морському транспорті, є КУпАП, що містить перелік складів адміністративних проступків, які посягають на безпеку на морському транспорті, однак необхідно констатувати

той факт, що в КУпАП не виокремлено групу складів адміністративних правопорушень на морському транспорті. Глава 10 КУпАП, у якій містяться склади правопорушень на морському транспорті, має назву «Адміністративні правопорушення на транспорті, в галузі шляхового господарства і зв'язку». Аналіз норм цієї глави дозволяє виокремити групу правопорушень на морському транспорті – це ст.ст. 114, 115, 116-3, 120, 129, 130, 133, 134, 136 КУпАП.

Склади адміністративних правопорушень на морському транспорті, за які особа може бути притягнута до адміністративної відповідальності, закріплені в главі 10 КУпАП «Адміністративні правопорушення на транспорті, в галузі шляхового господарства і зв'язку», у якій міститься близько 30 складів правопорушень на морському транспорті. У сфері, що розглядаємо, адміністративну відповідальність передбачено за порушення правил щодо охорони порядку і безпеки руху на морському транспорті (ст. 114); порушення правил користування засобами морського транспорту (ст. 115); порушення правил реєстрації торговельних суден (ст. 116-3); порушення правил пожежної безпеки на залізничному, морському, річковому і повітряному транспорті (ст. 120); допуск до керування транспортними засобами або суднами водіїв чи судноводіїв, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їхню увагу та швидкість реакції, або осіб, які не мають права керування транспортним засобом (ст. 129); керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їхню увагу та швидкість реакції (ст. 130); порушення правил перевезення небезпечних речовин і предметів на транспорті (ст. 133); провезення ручної кладі понад установлені норми і неоплаченого багажу (ст. 134); порушення правил, спрямованих на забезпечення схоронності вантажів на залізничному, морському, річковому та автомобільному транспорті (ст. 136).

Окрім КУпАП, до нормативних підстав адміністративної відповідальності в досліджуваній сфері можна віднести Закони України «Про транспорт» від 10 листопада 1994 р. [14], «Про морські порти України» від 17 травня 2012 р. [15], Кодекс торговельного мореплавства України від 23 травня 1995 р. [16] та ін.

Фактичною підставою адміністративної відповідальності за правопорушення на морському транспорті, що дозволяє притягнути певну особу до відповідальності, є вчинення адміністративного правопорушення у цій галузі. Відповідно до ст. 9 КУпАП адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Таким чином, можна зробити висновок, що під адміністративним правопорушенням на морському

транспорті слід розуміти суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння, що посягає на встановлений порядок і безпеку руху на морському транспорті, правила користування засобами морського транспорту, правила випуску судна у плавання або допуску до керування судном осіб, які не мають відповідного документа, порушення правил реєстрації торговельних суден, перевезення пасажирів та вантажів морським транспортом, за яке законом передбачено адміністративну відповідальність.

Процесуальною підставою адміністративної відповідальності за правопорушення на морському транспорті є наявність постанови у справі про адміністративне правопорушення чи пріривняного до неї документа компетентного органу державної влади чи його посадової особи про визнання особи винною у вчиненні адміністративного правопорушення та накладення адміністративного стягнення.

У ст. 255 КУпАП закріплено перелік осіб, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення, що розглядаються органами, зазначеними у статтях 218–221 КУпАП, аналіз якої дає підстави зробити висновок, що протоколи про адміністративні правопорушення на морському транспорті мають право складати інспектори з безпеки на морському та річковому транспорті, працівники відомчої, сільської пожежної охорони та члени добровільних пожежних дружин (команд), протипожежних об'єднань громадян.

Державна інспекція України з безпеки на морському та річковому транспорті згідно зі ст. 225 КУпАП та Положення «Про Державну інспекцію України з безпеки на морському та річковому транспорті» від 17 липня 2014 р. [17] розглядає справи про такі адміністративні правопорушення: про порушення правил щодо охорони порядку і безпеки руху на морському транспорті, правил користування засобами морського транспорту, правил щодо охорони порядку і безпеки руху на річковому транспорті і маломірних суднах, правил випуску судна у плавання або допуск до керування судном осіб, які не мають відповідного документа, правил, що забезпечують безпеку експлуатації суден на внутрішніх водних шляхах, правил реєстрації торговельних суден, правил користування річковими і маломірними суднами, правил утримання баз (споруд) для стоянки маломірних суден, правил пожежної безпеки на морському і річковому транспорті, допуск до керування річковим або маломірним судном осіб, які перебувають у стані сп'яніння, передачу керування судном особі, яка перебуває у стані сп'яніння, керування річковими або маломірними суднами судноводіями у стані сп'яніння, зокрема вчинене особами, які не мають права керування плавучими засобами, ухилення від проходження огляду на стан сп'яніння, порушення правил перевезення небезпечних речовин або предметів на морському і річковому транспорті, перевезення ручної кладі понад установлені норми на морському і річковому транспорті, безквитковий проїзд на суднах водного транспорту, порушення правил, спрямованих на забезпечення схоронності вантажів

на морському і річковому транспорті, невиконання законних вимог посадових осіб органів морського і річкового транспорту.

Від імені Державної інспекції України з безпеки на морському та річковому транспорті розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення мають право керівник Державної інспекції України з безпеки на морському та річковому транспорті та його заступники, керівник територіального органу центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері безпеки на морському та річковому транспорті та його заступники, капітан морського порту або капітан судна.

Висновки. Узагальнюючи проведене дослідження підстав адміністративної відповідальності за правопорушення на морському транспорті, можна зазначити, що для настання адміністративної відповідальності за правопорушення на морському транспорті необхідна наявність трьох підстав: нормативної, фактичної та процесуальної.

Нормативною підставою адміністративної відповідальності за правопорушення на морському транспорті є система адміністративно-правових норм, за допомогою яких закріплені склади адміністративного правопорушення на морському транспорті; види і розміри адміністративних стягнень; коло

суб'єктів (органів та посадових осіб), що уповноважені складати протоколи про адміністративні правопорушення на морському транспорті та розглядати справи про адміністративні правопорушення у цій сфері; процедура притягнення до адміністративної відповідальності та її процесуальне оформлення.

Фактичною підставою адміністративної відповідальності є вчинення правопорушення на морському транспорті. Під адміністративним правопорушенням на морському транспорті слід розуміти суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння, що посягає на встановлені порядок і безпеку руху на морському транспорті, правила користування засобами морського транспорту, правила випуску судна у плавання або допуску до керування судном осіб, які не мають відповідного документа, порушення правил реєстрації торговельних суден, перевезення пасажирів та вантажів морським транспортом, за яке законом передбачено адміністративну відповідальність.

Процесуальною підставою адміністративної відповідальності за правопорушення на морському транспорті є постановою про накладення адміністративного стягнення від імені держави органом / посадовою особою, що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення і приймати щодо них рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Укрморрцінспекція підбила підсумки контрольно-наглядової діяльності у 2014 році – заборонено експлуатацію 14 маломірних суден та 66 баз стоянок, складено 543 протоколи про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mtu.gov.ua/news/19320.html>.
2. Адміністративне право України : [навч. посіб.] / за заг. ред. Т.О. Коломоєць, Г.Ю. Гулевської. – К. : Істина, 2007. – 216 с.
3. Адміністративне право України : [навч. посіб.] / [Р.А. Калужний, Г.Г. Забарний, В.К. Шарлула та ін.]. – К. : Вид. А.В. ПАЛИВОДА, 2003. – 212 с.
4. Адміністративне право України : [підруч.] / за заг. ред. С.В. Ківалова. – Одеса : Юрид. літ-ра, 2003. – 896 с.
5. Сердюк Н.В. Теоретические проблемы административной ответственности / Н.В. Сердюк // Вестник Пермского университета. Серия «Юридические науки». – 2005. – № 5. – С. 77–83.
6. Гончарук С.Т. Адміністративне право України : [навч. посіб.] / С.Т. Гончарук. – К., 2000. – 240 с.
7. Адміністративне право. Загальна частина : [навч. посіб.] / [С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко, М.М. Долгополова, А.П. Купін та ін.]. – К. : Центр учб. літ-ри, 2011. – 216 с.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Дод. до № 51. – Ст. 1122.
9. Адміністративне право України : [підруч.] / [Т.О. Коломоєць, С.В. Ващенко, В.Г. Поліщук та ін.]; за заг. ред. Т.О. Коломоєць. – К. : Істина, 2008. – 216 с.
10. Гладун З.С. Адміністративне право України : [навч. посіб.] / З.С. Гладун. – Тернопіль, 2004. – 579 с.
11. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : [монографія] / В.К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.
12. Колпаков В.К. Адміністративне право України : [підруч.] / В.К. Колпаков. – К., 1999. – 736 с.
13. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України: Академічний курс : [підруч.] / Т.О. Коломоєць. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 576 с.
14. Про транспорт : Закон України від 10.11.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 446.
15. Про морські порти України : Закон України від 17.05.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 7. – Ст. 65.
16. Кодекс торговельного мореплавства України : Закон України від 23.05.1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – №№ 47, 48, 49, 50, 51, 52. – Ст. 349.
17. Про затвердження Положення про Державну інспекцію України з безпеки на морському та річковому транспорті : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/300-2014-p>.